

Yli punaisen virran

Yrittäjäyys, vastarinta ja uudet riiston muodot

Nykyajan yrittäjä on yksinyrittäjä, joka tavoittelee vapautta, mahdollisuutta tehdä työnsä kunnolla ja järjestää elämänsä itsenäisesti. Työn tekeminen muun kuin taloudellisen hyödyn vuoksi ajaa kuitenkin yrittäjän taloudellisesti tukalaan tilanteeseen. Prekaarin yrittäjätyöläisen auttaa pinteestä vain se, että muutetaan kollektiivisesti yhteiskunnallisen toiminnan ehtoja ja valtasuhteita.

YRITTÄJYYDESTÄ ON TULLUT nykykapitalismissa pääomalle alistetun työn alkeismuoto. Se on alue, jolla luodaan ja kokeillaan yhtäältä uusia työn tekemisen ja hallinnan vastustamisen tapoja, toisaalta uusia työvoiman riiston ja alistamisen muotoja. Yrittäjämäisyys – itsenäisyyden ja riskinoton, omiin kykyihin ja osaamiseen investoinnin merkitys – luonnehtii yhä enemmän myös muodollisesti palkkatyösuhteessa tehtävää työtä.

Nykyajan työläisen on laitettava koko elämänsä työhön ja kannettava riskejä työvoiman ostajan puolesta, minkä takia hän muistuttaa pikemminkin yrittäjää kuin palkkatyöläistä sanan teollisesta kapitalismista tutussa merkityksessä. Taustalla on laajempi muutos arvon tuottamisen tavoissa.

Kutsun nykyistä pääoman kasautumisen järjestystä biokapitalismiksi. Siinä perinteinen palkkatyö, jossa työläinen voi ”olla vain töissä täällä”, ei näytä enää riittävän irrottamaan työvoimasta niitä ulottuvuuksia,

joita lisäarvon tuottaminen edellyttää. Biokapitalismissa lisäarvon tuotannon perusta on *bios*, jolla antiikin kreikkalaiset tarkoittivat suunnilleen sitä, mitä nykyisin kutsuttaisiin subjektiviteetiksi: tiettyä ehtojen joukkoa, joka mahdollistaa sen, että yksilöllisistä tai kollektiivisista instansseista muodostuu ainakin jossain määrin itseohjautuva systeemi.

Yrittäjäydestä näyttää vallitsevan kaksi käsitystä, joita voi kutsua oikeistolaiseksi ja vasemmistolaiseksi. Oikeistolainen käsitys ylistää yrittäjäyttä, mutta niputtaa härskesti yhteen eläkerahaston omistaman globaalin suuryrityksen ja freelancegraafikon tai kebab-yrittäjän. Puhumalla mikroyrittäjistä ajetaan suuryrittäjien etuja ilman, että mikroyrittäjät – joilla ei yleensä ole muita työntekijöitä palveluksessaan – hyötyisivät millään tavoin. Vasemmistolainen käsitys taas näkee yrittäjäyden miltei aina pakkona, sumu- tuksena ja traagisena kohtalona, jolta poloiset pakkoyrittäjät on pelastettava palkkatyön kaidalle polulle.

BIOKAPITALISMISSA LISÄARVON TUOTANNON PERUSTA ON BIOS.

Oikeistolainen näkemys on oikeassa siinä, että monelle mikroyrittäjällekin yrittäjyys näyttäytyy paon, toisen palveluksessa tehtävästä työstä kieltäytymisen ja elämän itsenäisen järjestämisen keinona. Usein työstä kieltäytyminen jää kuitenkin yritykseksi, sillä käytännössä mikroyrittäjä on riippuvainen jopa yhdestä tai ainakin muutamasta työnostajasta ja siten tosiasiaassa, kuten vasemmistolainen näkemys korostaa, työntekijän asemassa. Taloudellisesti mikroyrittäjä on vielä palkkatyöläistäkin tukalammassa tilanteessa, koska alisteisesta asemastaan huolimatta häneltä puuttuu palkkatyösuhteeseen kuuluva suoja riskejä vastaan.

Mikroyrittäjä ei joudu tekemään työtään työnjohdon valvonnassa ja alaisuudessa, mutta hän ei myöskään saa työsopimuksessa määriteltyä palkkaa. Hänen tulonsa riippuvat suoraan yksittäisten työsuo-ritusten myymisestä työnostajalle, joka yleensä on 1) suurempi yritys, tai sitten 2) tietty, mikroyrittäjän tapauksessa usein sosiaalisesti ja kenties alueellisestikin varsin rajallinen kuluttajien joukko, kuten laatu-kahvista kiinnostuneet, pienpanimo-oluiden harrastajat tai aktiivista synnytystä tavoittelevat.

Suurelle yritykselle palvelujaan tarjoava yrittäjä on varsin suoraan työläisen asemassa, hänen tulonsa riippuvat yhdestä tai muutamasta tilaajasta, ja tilaajayritys ulkoistaa näin liiketoimintansa riskejä alihankkijamikroyritykselle. Kun kohderyhmä taas on rajallinen, yrittäjän on jopa vielä vahvemmin osattava käyttää hyväkseen kaikkia sosiaalisia suhteitaan ja henkilökohtaisia erityisominaisuuksiaan, sillä hänen on itse rakennettava kuluttajaverkostonsa.

IHMISPÄÄOMA JA RISKIEN ULKOISTAMINEN

Nykyajan yrittäjä ei siis todellakaan ole kapitalisti tai pulska porvari vaan yksinyrittäjä, joka ei osta kenenkään toisen työvoimaa. Suomessa 65 prosenttia

y yrityksistä on yksinyrittäjiä, ja yksinyrittäjien määrä on kymmenen viime vuoden aikana lisääntynyt kolmanneksella.

Mikroyrittäjyyden etu pääoman kannalta on siis riskien ulkoistaminen: jokainen on saatava huolehtimaan itse terveydestään, koulutuksestaan, sosiaalisista suhteistaan – kaikista työvoiman uusintamisen kannalta välttämättömistä tekijöistä. Yritteliään prekaarin on investoitava omaan inhimilliseen pääomaansa ja pyrittävä maksimoimaan henkilökohtaisen pääomansa tuotto.

Pitää epäilemättä paikkansa, kuten Sergio Bologna on huomauttanut, että yrityksen käsitteen soveltaminen yksilöön on ongelmallista, koska yritys on määritelmänsä mukaisesti rakenne, jossa kolme funktiota on eriytetty toisistaan: rahoitus, johto ja suorittava työ.

Nykyiset työvoiman hallinnan tekniikat, joita paremman puutteessa voidaan kutsua uusliberaaleiksi, nimenomaan pyrkivät siirtämään kaikki nämä funktiot yksittäisen prekaarin ”itsensä yrittäjän” ruumiin ja aivojen sisään. Jokaisen olisi oltava oman itsensä rahoittaja, itsensä toimitusjohtaja, mutta silti viime kädessä prekaari työläinen. Uusliberalismi ei olekaan ensisijaisesti ideologia eikä talousoppi vaan pikeminkin joukko minätekniikoita tai itsen tekniikoita, elämänmuoto, jonka ulkopuolelle kukaan meistä ei pääse. Joka kerta, kun teemme ansioluetteloa tai kirjoitamme artikkeleita saadaksemme CV-merkinnän, olemme uusliberaaleja. Vapaus, valinnanvapaus on osa työläisen hallinnan kojeistoa ja pääoman kasautumisen prosessia.

Gary Beckerin tunnetuksi tekemä termi *human capital*, ihmispääoma tai inhimillinen pääoma, on kuitenkin osoitus liberaalin pääomakäsityksen puutteellisuudesta. Karl Marxille pääoma on yhteiskunnallinen voima, valtaa vaikuttaa yhteiskunnalliseen tuotantoon, ohjata tuotannon päämääriä investointien avulla ja alistaa toisten työtä lisäämään pääoman arvoa. Yksinyrittäjän henkilökohtaisella pääomalla taas ei tietenkään ole tällaista valtaa.

Silti puhe yrittäjyyteen kuuluvasta vapaudesta ja itsenäisyydestä ei ole huijausta, eikä sitä nähdäkseen tule kuvata myöskään ’ideologiana’, jonkinlaisena ’valheellisena’ tai ei-todenmukaisena representaationa tai propositiojoukkona, joka peittelee esimerkiksi

YHTEISKUNNALLISESSA MIELIKUVITUKSESSA JA POLIITTISESSA PUHEESSA YRITTÄJÄN HAHMO MUISTUTTAA YHÄ LÄNNENELOKUVIEN MACHOSANKARIA.

tuotanto- ja omistussuhteisiin liittyviä ristiriitoja. Jopa kaikkein prekaareimmalla yksinyrittäjällä on palkkatyöläiseen verrattuna yleensä paljon suurempi mahdollisuus järjestää ajankäyttöään ja työrytmiään mutta myös, ja luullakseni vielä olennaisemmin, omia tuotantotapojaan. Vaikka valtavirtainen taloustiede ja uusliberaali poliittinen ajattelu näkevät yrittäjän ennen kaikkea toisia vastaan kilpailevana, taloudellisia etujaan maksimoimaan pyrkivänä subjektina, tosiasiaa yhä useammalle yksinyrittäjälle yrittäjäksi ryhtymisen taustalla on laadullisia, kenties jopa eettisiä syitä.

Yrittäjä tavoittelee vapautta, mahdollisuutta tehdä työnsä kunnolla, järjestää elämänsä itsenäisesti. Silti nykyajan yrittäjä on aivan erilainen kuin viime vuosisatojen kapitalistinen mytologia on esittänyt. Yhteiskunnallisessa mielikuvituksessa ja poliittisessa puheessa yrittäjän hahmo muistuttaa edelleen lännenelokuvien, kuten Howard Hawksin ohjaaman *Punaisen virran* machosankaria, joka lahtaa intiaaneja, meksikolaisia ja nautoja.

Nykyajan yrittäjätöyläiset ovat kuitenkin toisenlaisia ja kenties näkymättömämpiä hahmoja, eikä ”punaisen virran”, tuolla puolen ole vihollisia ja maata, joka heiltä on ryöstettävä, vaan pikemminkin toisia ihmisiä, joiden kanssa halutaan muodostaa uudenlaisia, vähemmän hierarkkisia ja tuhoisia suhteita.

Pyssysankarin sijaan nykyajan yrittäjähahmo on esimerkiksi kätilö tai sairaanhoitaja, joka haluaa luoda tasavertaisen hoivasuhteen potilaisiinsa tai barista, joka haluaa tehdä parempaa kahvia tai ehkä vastavalmistunut tohtori, joka kokee, että yliopiston projektijärjestelmässä tutkimusta on mahdotonta tehdä

itsenäisesti. Niin hoitoalan suuryksiköissä kuin kahvilaketjuissa yksittäisen työntekijän mahdollisuudet vaikuttaa tuotannon päämääriin eli siihen, minkä logiikan mukaisesti työtä tehdään, ovat olemattomat.

Jos tuotannon päämääräksi haluaa asettaa jonkin muun kuin taloudellisen, numeerisesti mitattavan tehokkuuden, siis pääoman arvonlisäyksen logiikan, kenties välillisesti ”julkisten menojen karsimisen” kautta, ”jaloillaan äänestäminen” ja oman yrityksen perustaminen näyttäytyy usein ainoana vaihtoehtona.

Yliopistoissa ja muissa tutkimusinstituutioissa sama tilanne tulee eteen yhä useammin. Yliopisto on hierarkkinen organisaatio, jonka ylin johto käyttää jatkuvasti yhä enemmän valtaa niin yliopiston kuin sen laitoksen sisällä, itse tutkimustyön kannalta mielivaltaisilta tai ulkopuolisilta tuntuvat tuottavuuskriteerit leviävät kaikkialle, ja rahoitusmahdollisuudet heikkenevät. Moni tutkija pakenee ulkomaille, mutta heitä ryhtyy myös konsulteiksi tai muiksi yrittäjiksi. Eikä ainoastaan rahan vaan yhä useammin nimenomaan autonomian ja tutkimuksen vapauden vuoksi.

Samalla ihmispääoman taloustieteen kuvaama kilpailullinen taloudellisen edun maksimoimisen logiikka leviää kaikille perinteisen käsityksen mukaan talouden ulkopuolisille alueille. Uusliberaalin poliittisen projektin tavoite on, että parisuhdekumppanin, päivähoitopaikan tai koulutuspaikan valinnassa sovelletaan yrittäjärationaalista logiikkaa, toisin sanoen pyritään maksimoimaan ihmispääoman tuotto. Ihmispääoman kartuttaminen alkaa siis jo lapsesta tai kenties jo ennen syntymää.

Paradoksaalisesti näyttääkin siltä, että taloudellinen voiton maksimoiminnan rationaalisuus on ensisijaisesti läsnä kaikkialla muualla paitsi pienyrittäjän liiketoiminnassa tai sen aloittamisen motiiveissa. Työn tekeminen muun kuin taloudellisen hyödyn vuoksi usein ajaa kuitenkin mikroyrittäjän taloudellisesti kaikkein tukalimpaan tilanteeseen. Ja kaikista hyvistä aikeistaan huolimatta hän usein joutuu tinkimään omista motiiveistaan ja asettamaan tuottojen maksimoiminnan etusijalle säästyäkseen konkurssilta. Prekaari yrittäjätöyläinen yleensä omistaa itse tuotantovälineensä. Tämä ei kuitenkaan vapauta häntä

pääomalle alistetun työntekijän asemasta, koska hän ei kykene takaamaan toimeentuloaan myymättä työvoimaansa markkinoilla pääomalle.

Kapitalistisilla markkinoilla yksittäisen yrittäjän kieltäytyminen lisäarvon realisoimisesta ei tarkoita, että lisäarvon tuotanto lakkaisi. Yrittäjän tuottama lisäarvo ainoastaan siirtyy jollekin toiselle. Kuten niin sanotun marxilaisen feminismin piirissä on kuvattu, työn tekeminen palkatta vahvistaa oleellisesti työn luonteeseen liittyvää mystifikaatiota, sillä kun työstä ei tarvitse maksaa, se ei näy kapitalistin kustannuslaskelmissa, eikä sitä siksi pidetä yhteiskunnallisesti tuottavana.

Jos sijoitusta tekevä kapitalisti joutuu maksamaan koneesta, jonka hän ostaa toiselta kapitalistilta, mutta ei siitä, että naistyöntekijä keittää ilmaiseksi kahvit tai siitä, että alihankkijayrittäjä laittaa itsensä kokonaan likoon mutta myy palveluaan muodollisella tuotantohinnalla, hän myös alkaa pitää koneita, mutta ei naisia ja alihankkijoita, lisäarvon lähteenä. Sijoittajan laskelmissa euro enemmän sijoituksia koneisiin tai rakennuksiin tuottaa kenties kaksi euroa enemmän voittoa, mutta naisen palkan nostaminen tai yrittäjän palkkion nostaminen ei kasvata voittoa yhtään, koska nainen ja yrittäjä ovat muutenkin valmiita antamaan kaikkensa. Siksi heihin ei tarvitse investoida. Heitä ei kiinnosta ensisijaisesti raha, vaan rahan pyytäminen voi jopa tuntua hieman nololta. Juuri näin käy myös erilaisille yhteishyödykkeiden tuottajille ja osuuskuntayrittäjille.

LUPAUS JA LUOTTAMUS HALLINNAN KEINOINA

Prekaarin mikroyrittäjän tilanne toimii prismana, jonka läpi voidaan tarkastella kaikkien prekaarien itsensä yrittäjien – myös muodollisesti palkkatyöasemassa olevien – tilannetta. Se kertoo, että ongelma ei yleensä ole työn vaan rahan puute ja tulonlähteiden epävarmuus. Siksi vaatimukset täystyöllisyydestä vaikuttavat päättömiltä.

Pääoman arvoa lisää myös, tai jopa ennen kaikkea, toiminta tuotantolaitoksen ja yrityksen ulkopuolella: niin Googlen, Facebookin, Ilean kuin autofirmojen käyttäjät tekevät jatkuvasti yrityksille ilmaista työtä. Sitä vain on vaikea paikantaa tai ajoittaa, koska se on

luonteeltaan hajautunutta, epämääräistä, yhteistä ja jaettua pikemminkin kuin yksilöllistä. Jokaisella yksilöllä on lisäksi enemmän kuin tarpeeksi työtä yrittäessään ansaita oman toimeentulonsa, koska arvoa luottavasta aivojen välisestä yhteistyöstä ei makseta korvausta. Elämme jo täystyöllisyysyhteiskunnassa tai pikemminkin ylityöllisyysyhteiskunnassa.

Selkeä merkki palkkatyöyhteiskunnan kriisistä on ”palkattoman palkkatyön”, siis palkkatyön oikeudelliseen muotoon luettavan, mutta ilman varsinaista palkkatuloa tehtävän työn jatkuva lisääntyminen. Suomessa ilmaista työtä työnjohdon alaisuudessa ja valvonnassa tekee vuosittain arviolta jopa 451 000 ihmistä, jos opintoihin kuuluvat harjoittelut lasketaan mukaan. Pelkästään TE-toimiston kautta tehtäviin työkokeiluun arvioidaan osallistuvan 45 000 ihmistä, ja nimenomaan tähän ryhmään kuuluvien määrä on lisääntynyt erityisen voimakkaasti 2010-luvulla.

Harjoitteluiden ”palkka” on pelkkä lupaus, eikä usein edes suora lupaus tulevasta työsuhteesta ja sen kautta saatavasta tulosta vaan epäsuora lupaus näkyvyydestä tai CV-merkinnöistä. Juuri tilanteessa, jossa koko elämästä tulee keskeinen tuotantoväline ja jossa koko yhteiskunnallinen elämä osallistuu arvon tuotantoon, mutta tulonjako tapahtuu edelleen pitkälti palkkatyösuhteen kautta, pelkästään ”työn saamisesta” tulee jatkuvasti yhä kiristyvän kilpailun kohde.

Pääoman kannalta on järkevämpää – sekä kustannustehokkaampaa että tuottavampaa – joukkoistaa eli ulkoistaa tuotanto erilaisille vapaaehtoistyön verkostoille, aivojen väliselle yhteistyölle. Joukkoistamisesta, *crowdsourcingista*, on tullut jopa auto- ja huonekaluyritysten tuotantomalli. Koska siihen osallistujat eivät saa minkäänlaista tuloa, työpaikoista eli käytännössä rahatulon lähteistä syntyy yhä ankarampi kilpailu.

Biokapitalismille ominaisessa elämänilpailussa jokaisen on pyrittävä tulemaan näkyväksi, mutta näkyväksi voi tulla ainoastaan olemalla näkyvämpi kuin toiset. Niinpä näkyvyydestä tulee keskeinen työvoiman hierarkkisen eriyttämisen väline. Lupaus näkyvyydestä, verkostoista, ansioluettelomerkinnästä on eräänlaista pääomaa siinä mielessä, että sillä, jolla on kyky antaa uskottavia näkyvyyyslupauksia, on

NÄKYVYYDESTÄ TULEE KESKEINEN TYÖVOIMAN HIERARKKISEN ERIIYTTÄMISEN VÄLINE.

valtaa tai voimaa alistaa työvoimaa palvelukseensa. Tietenkin tämä voima on jälleen riippuvaista käytettävissä olevasta rahasta, sillä uskottavia lupauksia näkyvyydestä ja ansioista voi antaa vain sellainen yritys tai instituutio, jolla on tarpeeksi rahaa kyetäkseen vaikuttamaan oleellisesti yhteiskunnalliseen toimintaympäristöönsä.

Start-up-yrityksistä ja slusheista puhutaan lupaustaloutena, mutta varsinaista lupaustaloutta ”katteettomien lupauksien” taloutena ovat pikemminkin erilaiset harjoittelut ja muut ilmaistyön muodot. Ne eivät ole marginaali-ilmio, eivätkä väliaikainen ja ohimenevä ilmiö, eikä ilmaisen työn teettämisen syynä ole yritysten palkanmaksukyvyttömyys. Päinvastoin ilmaisen työn jatkuva lisääntyminen – niin yrityksen ulkopuolella *crowdsourcingin* muodossa kuin sen sisällä harjoittelun muodossa – toimii keinona tuottaa lisäarvoa, kasvattaa yrityksen voittoa. Työntekijöitä ei kannata palkata, koska harjoittelijan saa paljon halvemmalla, ja lupauksille persoa ilmaista puoli-ilmaistyövoimaa riittää.

Marco Bascetta korostaa, että harjoittelut lisääntyvät voimakkaasti keskeisillä kasvualoilla, eikä niillä ole pelkästään pedagoginen merkitys, vaan ne todella korvaavat palkkatyövoimaa. Harjoittelijan, harjoitteluun suostuvan prekaarin, logiikka on ihmispääomaansa investoivan itsensä yrittäjän, ei palkkatyöläisen logiikka: jos ei ole rahaa tai ei saa velkaa, jolla omaan osaamiseensa ja näkyvyyteensä voisi investoida, investointi on tehtävä omalla, työnostajan kannalta ilmaisella työllä.

Mikroyrittäjän itsensä tekemien ”investointien” kannalta välttämätön luototus tuottaa ratkaisevia hierarkioita erilaisten yritysten tai yrittäjien välille siltä pohjalta, kuka saa luottoa milläkin ehdoilla. Valtaosa kierrossa olevasta rahasta syntyy pankki-

järjestelmän luomasta luotosta, mikä tarkoittaa, että itse rahan – joka on kapitalistiselle yhteiskunnalle perustava yhteiskunnallinen suhde – liikkeellelaskeminen tuottaa oleellisia eroja erilaisten talouden toimijoiden välille.

Suurella yrityksellä, jolla on valtaa muuttaa velaksi ottamansa raha pääomaksi – siis ostaa sen avulla toisten työvoimaa, tulevaa työtä – on yleensä mahdollisuus saada luottoa ilman muita vakuuksia kuin kyky muuttaa raha pääomaksi eli lisätä rahavirran arvoa. Mikroyrittäjä sen sijaan ei saa ainakaan suuria luottoja muuten kuin määrättyyn tarkoitukseen, jossa tietty hankittu omaisuus, kuten asunto tai kenties koulutuksella hankittu osaaminen ja yrittäjätöyläisen tuleva työ, toimii lainan vakuutena.

Luotto on palkkaan verrattuna nykytyön luonteeseen paremmin sopiva hallinnan tekniikka, sillä se antaa mahdollisuuden hallita koko elämää: luottoa myönnettäessä voidaan ”perata” hakijan koko elämä. Samalla mikrotason valtasuhteet vaikuttavat olennaisesti hakijan luottokelpoisuuteen. Ydinperheessä elävä valkoinen heteromiesmikroyrittäjä saa hyvin todennäköisesti lainaa helpommin ja paremmissa ehdoilla kuin ei-valkoinen yksinhuoltaja.

Palkkaan verrattuna luotto ja ponnistelu sen lyhentämiseksi tarjoavat keinon ylittää työvoiman ja työn tai työsuorituksen välinen raja. Luoton avulla voidaan saada työvoiman ruumiista ja aivoista käyttöön ”enemmän” kuin pelkän palkan avulla. Velan henkilökohtaisuus ja työn itsenäisyys saavat yrittäjän sitoutumaan paljon inttiimimmin tuotantoprosessinsa päämääriin, vaikka prosessi olisikin lopulta alistettu pääoman arvonlisäykselle.

Yrittäjämäisesti asennoitunut työntekijäkin sitoutuu työnostajayritykseensä aivan toisella tavalla kuin perinteinen tehdastyöläinen, koska kokee yrityksen pikemminkin kodikseen tai ”yhteisöksen” kuin pelkäksi työpaikaksi. Liikkeenjohdon konsultit, kuten Peter Drucker, ovat jo ainakin 1980-luvulta alkaen kehottaneet yritysjohtajia ottamaan mallia vapaaehtoistyön järjestämisen tavoista.

Samalla luotto ja yrittäjätulo antavat mahdollisuuden hajottaa palkkataistelulle ominainen kollektiivinen kamppailun kehys ja siirtää konflikti-tulonmuodostuksesta puhtaasti yksilölliselle tasolle.

Yrittäjätöläinen investoi tuotantovälineisiinsä, osamiseksi tai kykyihinsä ja markkinaympäristöihinsä yksilöllisesti eikä kollektiivisesti. Tehdastyöläiset voivat liittyä yhteen ja vaatia kaikille samasta työstä samaa ja suurempaa palkkaa. On sen sijaan hieman hankalaa kuvitella yrittäjätöläisiä vaatimassa kaikille samaa ja matalampaa korkoa tai asunnonomistajia vaatimassa, että kaikkien asuntojen arvo on yhtäläistettävä.

YRITTÄJÄRATONAALISUUDESTA YRITTÄJÄKONVENTIONAALISUUTEEN

Millaisia vaikutuksia rahan tai luoton kautta tapahtuvalla hallinnalla sitten on yrittäjätöläisen toimintaan? Alkavatko kaikki todella noudattaa uusklassisen tai uusliberaalin uusuusklassisen taloustieteen kuvaamaa taloudellisen hyödyn rationaalisen maksimoinnin logiikkaa?

Taloustieteelliset mallit olettavat, että taloudellisten ympäristöjen kehitys on ennakoitavissa, hahmotettavissa todennäköislaskettavissa olevina riskeinä. Tosiasia, kuten jo John Maynard Keynes kuvasi, kapitalistisessa taloudessa vallitsee pikemminkin absoluuttinen epävarmuus, joka ei ole ennakoitavissa. Perustavassa epävarmuudessa, jossa minkäänlaista luotettavaa informaatiota taloudellisen ympäristön, siis markkinoiden tulevasta kehityksestä ei ole, on rationaalista jäljitellä toisten käytöstä, koska markkinoiden toiminta on refleksiivistä, se perustuu eräänlaiseen yleisen mielipiteen muodostamiseen.

”Rationaalisuus”, joka täyden epävarmuuden tilanteessa toimivalle yrittäjälle syntyy, ei siis ole taloudellista pitkän aikavälin tuottojen maksimoinnin rationaalisuutta vaan pikemminkin mimeettistä rationaalisuutta: on toimittava sillä tavoin kuin kaikki odottavat kaikkien tekevän. Yrittäjärationaalisuuden sijaan olisi puhuttava yrittäjäkονventionaalisuudesta. Konventionaalisen yrittäjälοgikan leviäminen kaikille johtaa siihen, että prekaarien on alettava niin ammatinvalinnassa, koulutuksen valinnassa kuin asunnon ostamisessa toimia mahdollisimman konventionaalisesti, mikä johtaa vääjäämättä innovaatioiden, innovaatiodynamiikan heikkenemiseen.

Yrittäjäkονventionaalinen logiikka näkyy yhä selvemmin myös akateemisessa tutkimuksessa. Virkoja

tätetään sen perusteella, kuka on kirjoittanut metriimitalla eniten yleisesti arvostetuissa englanninkielisissä julkaisuissa hyväksytyjä artikkeleita, virkoihin valitaan vääjäämättä mimeettistä logiikkaa seuraavia tutkijoita: kuka tekee sitä, mitä journalit odottavat ja vaativat. Kansainvälinen, suomeksi englanninkielinen, tieteellinen artikkeli onkin eräänlainen tutkimuksen ja ajattelun tavaramuoto, keskeinen tutkimus- ja ajattelutyön konventionaalisuuden väline, ja niitä julkaisevat suuryritykset kuuluvat kannattavimpiin globaaleihin yritysjätiläisiin. Nykyisen julkaisukäytännön seurauksia on tutkimuksen täydellinen yhteiskunnallinen neutralisointi, sillä kyseisiä joulnoaleita lukee ainoastaan puhtaasti akateeminen yleisö. Lisäksi lehtien julkaisukονventiot säätelävät sitä, millä tavoin tekstejä voi kirjoittaa ja miten niissä voi argumentoida.

Yrittäjäkονventionaalisuuden leviäminen instituutioissa johtaa luovuuden tai korkeamman tason oppimisen, uusien ajattelutapojen eikä vain sisältöjen oppimisen väistämättömään kuihtumiseen. Niinpä moni tutkija kokee, että päästäkseen pakoon yrittäjäkονventionaalista logiikkaa on paettava sitä noudattavista instituutioista ja ryhdyttävä yksityisyrittäjäksi. Akateeminen kilpailu ja konventionaalinen artikkelijulkaiseminen myrkyttävät ajattelun henkistä ja sosiaalista ympäristöä kuten yksityisautoilu ja kaivosteollisuus saastuttavat fyysis-biologista ympäristöämme.

Lisäksi yritys noudattaa kilpailun logiikkaa johtaa umpikujaan, josta prekaarin mikroyrittäjän on mahdotonta päästä ulos muuttamatta toiminnan ehtoja, sillä samaan aikaan on

1. kilpailtava näkyvyydestä toisia vastaan, mutta
2. näkyvyyttä ja tunnustusta saavuttaa vain seuraamalla konventioita, ja kaiken lisäksi
3. kilpailun yksilöllisestä luonteesta huolimatta menestyä voi vain suhteellisesti, siis olemalla näkyvämpi ja konventionaalisempi kuin toiset.

Seurauksena on klassinen tilanne, jota Gregory Bateson kutsui kaksoispinteeksi (*double bind*). Siinä kommunikaation eri tasoilla välittyvät viestit ovat keskenään ristiriitaisia niin, että molempiin on mahdoton vastata samaan aikaan. Laajemmin tarkasteltuna nykyajan prekaari joutuukin jatkuvasti tilanteisiin, joissa

kaikkia itseen kohdistuvia vaatimuksia on mahdoton toteuttaa: Ota rennosti, pidä huolta jaksamisestasi, mutta tuota enemmän kuin toiset! Ole luova ja spontaani. Ole oma itsesi, mutta tee kuitenkin niin kuin sinulta odotetaan ja menesty paremmin kuin toiset! Luo verkostoja, sillä on tärkeää kyetä yhteistyöhön, mutta kaikesta on saatava merkintä omaan ansioluetteloon.

Monet prekaarille kohdistetuista vaatimuksista eivät kuitenkaan ole kielellisiä eivätkä muotoiltavissa selkeiksi semanttisiksi viesteiksi. Siksi kutsun nykyajan yrittäjäprekaarin eksistentiaalista tilannetta n-pinteeksi, jossa vaatimuksia on potentiaalisesti ääretön määrä, eikä niiden samanaikaisen toteuttamisen mahdottomuus saa loogisen ristiriidan muotoa, vaan ruumiin ja aivojen äärellisyyden ja vaatimusten rajattomuuden välillä on epäsuhta. Ruumis ei repeä, kykene kaikkeen, mitä siltä vaaditaan.

Kuten *Punaisen virran* pyssysankari Tom Dunson, nykyajan prekaari on yrittäjäpaineiden ristitulesa epäilemättä vähällä tulla hulluksi. Dunson sekoaa, koska hänen karjankuljetukseen palkkaamansa apumiehet eivät ole yhtä kovia jätkiä kuin hän, eivätkä tottele hänen machohoureitaan. Muutos on Dunsonille pelkkä muodollinen mahdollisuus loogisen

ristiriidan puuttumisena, jota hän ei omasta näkökulmastaan vain fyysisten voimiensa vähäisyyden vuoksi kykene toteuttamaan.

Se ”työntekijä”, joka prekaarin yrittäjätyöläisen ”pettää”, on kuitenkin hänen oma ruumiinsa, sen voimien rajallisuus. Todellinen muutoksen potentiaali ei nimittäin ole maailman ulkopuolinen looginen mahdollisuus vaan ruumiisiin sisältyvä virtuaalisuus, joka on kykyä muuttaa yhdessä maailmassa toimimisen ehtoja. Siksi kukaan ei pääse ulos pinteestä vain oman neuvokkuutensa tai ampumistaitojensa ansiosta vaan ainoastaan pyrkimällä kollektiivisesti muuttamaan yhteiskunnallisen toiminnan ehtoja, yhteiskunnallisia valtasuhteita, jotka ajavat vanhoja työn järjestämisen tapoja pakoon pyrkiviä ja vapautta elämää tavoittelevia prekaareja yhä suurempaan ahdinkoon.

EETU VIREN
YHT, tutkija, kääntäjä

LÄHTEET .....

- Bascetta, M. (2016). *Al mercato delle illusioni. Lo sfruttamento del lavoro gratuito*. Roma: Manifestolibri.
- Bateson, G. (2000). *Steps to an Ecology of Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bologna, S. (2007). *Ceti medi senza futuro*. Roma: DeriveApprodi.
- dalla Costa, M. & Selma, J. (1972). *The Power of Women and the Subversion of the Community*. Bristol: Falling Wall Press.
- Federici, S. (2012). *Revolution at Point Zero. Housework, Reproduction and Feminist Struggle*. Oakland: PM Press.
- Graziani, A. (2001). *The Monetary Theory of Production*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guattari, F. (1990). Les subjectivités, pour le meilleur ou pour le pire. *Chimères*, nro 8, 5.
- Houtbeckers, E. (2016). The tactics of ecopreneurs aiming to influence existing practises. *Small Enterprise Research* 23(1), 22–38. DOI: <https://doi.org/10.1080/13215906.2016.1189353>.
- Kaukonen, H.-M. (2018). Oikaisu: Ilmaistyötä tekeekin ”vain” alle 500 000 suomalaista. *Seura* 23.7.2018. <https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/ilmaistyota-tekeekin-alle-500%E2%80%89000-suomalaista> (10.6.2019).
- Keynes, J. M. (2011). *General Theory of Employment, Interest and Money*, André Orlean: *L’empire de la valeur*. Paris: Odile Jacob.